

Bogdan Walczak
Poznań
nataha@amu.edu.pl

Marzanna Uździcka, *Studium kształtowania się kompetencji językowej agronoma. Analiza genologiczna, pragmatyczna i leksykalna „Wykładów” Władysława Majewskiego z lat 1848-1850, Zielona Góra 2010, ss. 419.*

Jak świadczy tytuł pierwszego rozdziału (s. 7-79) rozprawy (*Źródłoznawcze, aksjologiczne i metodologiczne aspekty opisu indywidualnej manifestacji języka wspólnoty komunikacyjnej* (s. 7), autorka język notatek Majewskiego traktuje jako indywidualną manifestację języka wspólnoty komunikacyjnej. W związku z tym przedstawia charakterystykę *Wykładów* jako rękopiśmiennego źródła archiwalnego, sylwetki ich merytorycznych autorów – wykładowców, na których zajęcia uczył, sporządzając z nich notatki, Władysław Majewski, chronologię powstawania notatek, uzasadnienie wyboru do badań próby tekstowej o łącznej objętości 146 678 wyrazów graficznych itd. Bardzo ważne i cenne są podrozdziały o naukach rolniczych na tle stanu nauki polskiej w połowie XIX wieku, o Marymonckim Instytucie Agronomicznym (też jako swoistej wspólnoty komunikacyjnej) i jego wykładowcach, o stanie badań nad polszczyzną XIX stulecia i wreszcie o „założeniach i zagadnieniach do analizy osobniczej kompetencji językowej kształtowanej przez udział we wspólnotowej komunikacji” (s. 64), który to podrozdział trzeba traktować jako wykład teoretyczno-metodologicznych podstaw dysertacji. Autorka deklaruje, że „Wybór metodologii i celów opisu inspirowała idea o charakterze ogólnym, która zakłada interdyscyplinarność w badaniach językoznawczych jako warunek rozwoju myśli poznawczej” (s. 65), a punktem wyjścia dla językoznawcy-diachronisty „[...] jest pytanie o to, jaki język był oraz jak języka używano. <<Otwartość przestrzeni badawczej>> studiów nad dziejami języka narodowego w użyciu komunikacyjnym stanowi podstawową inspirację poznawczą i przesądza o kształcie niniejszej książki” (s. 65).

Tę generalną deklarację uzupełniają rozstrzygnięcia w kwestii reprezentatywności języka osobniczego jako składnika obrazu języka zbiorowiskowego oraz konstatacje związane z usytuowaniem języka *Wykładów* Majewskiego w systemie odmian i stylów języka narodowego, wreszcie ukierunkowana na potrzeby monografii analiza pojęcia wspólnoty komunikatywnej oraz kompetencji językowej i komunikacyjnej. Ostatecznie, jak twierdzi Uździcka: „Głównym celem niniejszej pracy jest [...] analiza językowej i komunikacyjnej kompetencji młodego inteligenta polskiego doby

początków rewolucji naukowo-technicznej. Skupimy się przede wszystkim na odtworzeniu procesu nabywania wzorców zachowań językowych przez W. Majewskiego na poziomie genologicznym, pragmatycznym i leksykalnym” (s. 77-78). W kontekście tak sformułowanego celu założenia i podstawy teoretyczno-metodologiczne oraz skonstruowane instrumentarium badawcze należy uznać za właściwe i adekwatne.

Dzięki nim oraz cechującej autorkę dociekliwości i akrybii filologicznej autorka osiągnęła zamierzony cel. Powstała praca obszerna (419 stron druku), w zamierzonym zakresie wyczerpująca, wyjątkowo bogata w płaszczyźnie informacyjnej i pod wieloma względami nowatorska na gruncie historii języka polskiego. O jej wartości stanowią – moim zdaniem – przede wszystkim następujące aspekty i elementy:

1) Wprowadzenie do obiegu naukowego historii języka polskiego nieznanymi wcześniej archiwalnych tekstów rękopiśmiennych, interesujących z wielu względów, a ważnych zwłaszcza dla dziejów polskiej terminologii naukowej i w ogóle naukowej odmiany stylowej języka.

2) Imponujące zaplecze erudycyjne rozprawy. Spis literatury przedmiotu (s. 407-416), niepełny (wprawdzie nie znam, lecz nie podzielam ewentualnego uzasadnienia motywów, które skłoniły autorkę do decyzji zakomunikowanej na s. 407: „W zestawieniu bibliograficznym nie umieszczam znacznej liczby prac poświęconych dialektyzmowi i prowincjonalizmowi w XIX-wiecznej polszczyźnie. Część z nich znajduje się w przypisach do rozdziału I.4” (tzn. do podrozdziału o stanie badań nad polszczyzną XIX wieku), obejmuje i tak ponad 250 pozycji, z czego prawie połowa (120 pozycji) to książki, nieraz bardzo obszerne, czasem wielotomowe. Należy przy tym podkreślić, że nie chodzi tu bynajmniej o erudycyjny popis: gruntowna i krytyczna (do wielu pozycji Uździcka odnosi się polemicznie, dając notabene przykłady dużej kultury polemicznej) znajomość rozległej literatury przedmiotu ma charakter „sfunkcjonalizowany”, jej wyniki, umiejętnie wyzyskane przez autorkę, są obecne i widoczne w tekście jej pracy, która dzięki temu zyskuje na głębi i gruntowności.

3) Wyostrzona świadomość metodologiczna autorki, która każe jej skrupulatnie roztrząsać wiele kwestii teoretycznych, terminologicznych i metodologicznych, w tym też takie, które ostatecznie (co czasem można było z góry przewidzieć) okazały się w kontekście problematyki dysertacji uboczne, drugorzędne czy zgoła nieistotne.

4) Samoistna wartość informacyjna licznych i nieraz obszernych partii poświęconych – w trybie sprawozdawczym bądź polemicznym – teoretycznym i metodologicznym problemom językoznawstwa, czasem fundamentalnym (ze względu na te partie praca stanowi pożyteczną lekturę dla młodych adeptów językoznawstwa na poziomie studiów magisterskich i doktoranckich).

5) Gruntowność, wielostronność, wnikliwość i szczegółowość analizy i interpretacji. Dość powiedzieć, że w rozdziale drugim autorka scharakteryzowała *Wykłady* w płaszczyźnie genologicznej i tekstologicznej (struktura, rozczłonkowanie poziome, struktura i funkcje akapitu, rozczłonkowanie pionowe, marginalia i inne składniki tekstu pobocznego, rejestry stylistyczne, wykładniki spójności itd.) i w aspekcie

pragmatycznym (układ nadawczo-odbiorczy, zagadnienia deszyfracji), w rozdziale trzecim – szczegółowo opisała i zinterpretowała proces kształtowania się kompetencji pojęciowo–terminologicznej autora notatek (uwzględniając w tym opisie pozajęzykowe tło tego procesu, dookreślając pojęcia terminu systemowego i kontekstowego, odnosząc terminy z notatek do ich kwalifikacji i opisów leksykograficznych itd.), wreszcie w rozdziale czwartym – bardzo szczegółowo i wyczerpująco scharakteryzowała poziom i stan ogólnej kompetencji leksykalnej Władysława Majewskiego (uwzględniając w opisie zarówno ogólną charakterystykę kwantytatywną jego słownictwa, jak i – w myśl stosownych procedur statystyki językoznawczej – szczegółowo charakteryzując słownictwo częste i jego strukturę gramatyczno-semantyczną, słownictwo tematyczne, neutralne, ogólnonaukowe, ustalając stopień podobieństwa leksykalnego poszczególnych tekstów składających się na *Wykłady* itd.).

6) Wreszcie – jako skutek wyliczonych wyżej walorów – ważne i interesujące wyniki naukowe. Jest ich wiele, zwłaszcza szczegółowych. Jedyne tytułem przykładu wskażę tutaj na ważne ustalenia dotyczące statusu genologicznego notatki z wykładu: w ujęciu autorki jest to gatunek adaptacyjny – „[...] rezultat transformacji gatunku A – wykładu, który na płaszczyźnie realizacyjnej przyjmuje formę gatunku B – notatki z wykładu. Obie te formy genologiczne cechuje znaczna elastyczność. Tak więc wzorzec notatki, kształtujący się uzualnie, należy do tych form wypowiedzi, które reprezentują różne wyspecjalizowane warianty, pochodne od innego gatunku jako jego adaptacje. Przybierają postać wariantów alternacyjnych o postaci różnorodnych form komunikacyjnych zdeterminowanych rodzajem interakcji” (s. 162).

7) I na koniec – walory językowo-stylistyczne rozprawy. Autorka jest świetną stylistką, włada sprawną, poprawną i maksymalnie precyzyjną naukową odmianą współczesnej polszczyzny, jednocześnie szczęśliwie unikając schematyzmu i pedantyzmu.

Dzięki solidnym podstawom źródłowo-materiałowym oraz postawie badawczej autorki, cechującej się sumiennością, skrupulatnością i filologiczną akrybią na każdym etapie postępowania badawczego, a także umiejętnością gruntownej, wielostronnej i szczegółowej analizy oraz ostrożnością w wyciąganiu wniosków i formułowaniu tez, jej praca ma szansę wejść do trwałego dorobku językoznawstwa polonistycznego.